

KIRKEMUSIKKEN I DANMARK

Ulrich Teuber

1. INDLEDNING

"Folkekirkeens forfatning ordnes ved lov". Denne "løfteparagraf", der i grundeloven af 1849 afløste den tidligere statskirkeordning med en mere selvstændig folkekirke, førte dog ikke til at forskellige kommissioner, nedsat i årene mellem 1853 og 1928 nåede frem til at foreslå en egentlig lovgivende forsamling for kirken.

Lovgivningen er fortsat henlagt til det konfessionsløse folketing, men forvaltningen varetages af det statslige kirkeministerium, der ifølge teorien begrænser sig til kirkens ydre anliggender, mens de indre bestyres af kirkens egne instanser: biskopper, provster og menighedsråd. Balancen mellem stat og kirke har hidtil ikke givet anledning til alvorlige kontroverser, men de juridiske aspekter undersøges fortsat, senest i et nyligt dannet "Selskab for kirkeret".

2. SALMEBOG, KORALBOG

Ved 2. verdenskrigs afslutning var det kirke-musikalske klima i Danmark præget af striden mellem "laubianere" og "romantikerne", organiseret i henholdsvis "Samfundet Dansk Kirkesang" og "Menighedssangen". Laubianernes program var udformet af *Thomas Laub* (1852-1927) i et kampskrift "Om menighedssangen" 1897, udvidet i bogen "Musik og Kirke" 1920 (genudgivet 1978), der plæderer for en genindførelse af 1500-tallets reformatoriske melodistof, iklædt en harmonisering, der svarer til det tidlige 1600-tal. Denne "kirkestil" skulle fortrænge den bølge af mindre lødige salmemelodier, som kendetegnede slutningen af 1800-tallet i Danmark.

Mens Laubs direkte indflydelse var forholdsvis begrænset, kunne den kreds af elever, han havde samlet, slå desto kraftigere igennem. Ikke mindst hans efterfølger i or-

ganiststillingen ved Holmens Kirke i København, *Mogens Wøldike* (1897-1989) skaffede sig en udadvendt position: han placerede sig centralt i undervisningssystemet som statens sanginspektør 1926-39 og som leder af Københavns sangskole Skt. Annæ Gymnasium; også som dirigent for Københavns Dreng- og mandskor og som fremtrædende dirigent for oratorie-opførelser i radien virkede han for udbredelsen af Laubs ideer. Efter tiden ved Holmens Kirke fortsatte han som organist, først ved Christiansborg Slotskirke og siden ved Domkirken. I forening med nogle andre Laub-elever arbejdede han på en ændring af folkhøjskolernes sangbogsudgivelser og sammen med *Jens Peter Larsen* (1902-88) og *Finn Viderø* (1906-86) udgav han i 1936 et meloditillæg til Laubs koralbog *Dansk Kirkesang* 1918 under navnet *130 Melodier* – dens 4-stemmige koralbog blev udgivet af ham selv og betegnes derfor ofte som Wøldikes Koralbog.

Det er typisk for den danske tradition, at alene salmebøger bliver autoriseret, mens koralbøgerne blot udgives som halvofficielle forlagspublikationer. Op til 1950-erne fandtes 2 autoriserede salmebøger: *Salmebogen for Kirke og Hjem* 1899 og *Sønderjysk Salmebog* 1925, en revideret udgave af "Evangelisk-luthersk Psalmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig" 1880 (1889). Til den første fandtes en koralbog af *V. Bielefeldt* 1900 (let revideret 1901) og til den anden brugtes stadig koralbogen af 1895 ved *H. S. Prahl* og *C. Heinebuch*, der i fortalen nævner Laubs angreb på datidens "subjektivistiske" smag.

Såvel Bielefeldt, der udkom i mange oplag, som Laub 1918 og Wøldike 1936 blev udgivet af Wilhelm Hansens Musikforlag. Da melodivalget var – og til en vis grad stadig er – henlagt til den fungerende præsts endelige bestemmelse, måtte alle disse koralbøger findes i organisternes nodesam-

linger og sagen blev ikke mindre kompliceret af, at der mange steder brugtes melodier fra ældre koralbøger, f. eks. *Berggreen* 1853 og *Barnekow* 1878, eller måske andet materiale, der cirkulerede i private afskrifter. Konsekvensen blev, at det nævnte musikforlag i 1904 udgav en 1-stemmig samling af *Sophus Halle*, "Psalmebogens Melodier" med over 550 numre og i 1912 *L. Birkedal Barfoed* "Menighedens Melodier" med over 1300 numre i flerstemmige udsættelser.

Nu skal man ikke tro, at denne melodioversvømmelse skyldtes en tilsvarende tilvækst af nye salmetekster. Salmedigtningen var nærmest gået i stå i 1800-tallets sidste årtier siden Grundtvigs og nogle af hans epigoners dage. Op til 1950 fandtes der stort set kun nye salmer af *K. L. Aastrup* (1899-1980) og måske *Harald Vilstrup* (1900-74); behovet for en salmebog lå i et ønske om bedre og mere originaltro versioner af teksterne og i en koordinering af den rigsdanske og den sønderjyske salmebog, da man f. eks. ved radiogudstjenester måtte annoncere salmenumrene fra begge salmebøger.

Af de salmebogstillæg, der udkom i mellemkrigsårene, må nok nævnes Dansk Kirkesangs fra 1928, der forener et historisk præget tekstudvalg med tilhørende melodier, og herved indtager en særstilling blandt salmebøgerne, der ellers ikke indeholder noder.

Som egentlige forarbejder op til en ny salmebog må anføres tre: "Det sønderjyske Forslag til Den danske Salmebog" 1943, udarbejdet af en redaktionskreds nedsat i 1933, "Dansk Salmebog" 1944, redigeret af en grundtvigsk kreds, nedsat i 1941 og "Forslag til Dansk Salmebog udarbejdet af Midtjydsk Salmekonvent" 1947, hvis arbejde var påbegyndt i 1937, men afbrudt i nogen tid under den tyske besættelse.

Sidst på året 1945 rettede de tre udgiverkredse en fælles henvendelse til kirkeministeren, der i maj 1946 nedsatte et salmebogsudvalg med deltagelse af to biskopper og repræsentanter for ansøgerne. Biskop Axel Rosendal udpegedes til kommissionens formand. 5 år senere kunne man fremlægge prøvetryk af den kommende salmebog. På

grund af en kritik mod en formodet ensretning af bogen var der allerede i 1949 sket henvendelser til kommissionen og efter et protestmøde i København i 1951 fik "Kredsen af salmebogsinteresserede Kvinder og Mænd" 1952 gennemført nogle ændringer i Prøvesalmebogen, så *Den danske Salmebog* kunne autoriseres i 1953.

De protesterende kvinder og mænd var temmelig identiske med foreningen "Menighedssangen". Salmebogen var som alle tidligere kun forsynet med melodihenvisninger, men ikke med noder. Da salmebogs-kommissionen ikke havde kirkemusikalske medlemmer, blev der nedsat et underudvalg, der rummede repræsentanter for Menighedssangen, der i 1946 havde udgivet en melodihenvisningsliste til den gamle salmebog og to repræsentanter for Dansk Kirkesang, nemlig Larsen og Wøldike. Udarbejdelsen af *Den danske Koralbog* 1954 blev dog overladt til de sidstnævnte, der havde sikret sig eneretten som vilkår for deres deltagelse i salmebogens underudvalg.

Salmebogen fik efter de foretagne ændringer en stilfærdig modtagelse, navnlig da autorisationen af den tidligere salmebog ikke blev tilbagetaget og man således kunne fortsætte med at bruge den, hvor man måtte ønske det – den gik dog forholdsvis smertefrit af brug. Derimod udløste koralbogens fremkomst en del stridigheder. En stort set positiv anmeldelse i *Organist-Bladet* (Søren Sørensen i årg 54, s 137-151) fremkom ved siden af en mere kritisk (UT i *Dansk Musiktidsskrift* årg 54, s 112-117) og efterfulgtes af et ganske kraftigt angreb, der udløste en klagesag til Undervisningsministeriets Droit moraludvalg (Bengt Johnsson, se herom i *Organist-Bladet* 1960, april s 1-17 og juli s 1-9, september s 1-3 samt november s 1-3), der aftegner noget af den stemning, der rådede omkring bogen. Da den i 1973 udkom i en lidt ændret udgave, blussede diskussionen atter op (*Organist-Bladet* årg 1974, s 221-228, årg 1975, s 21-41, s 51-53, s 74-80). Kritikken førte til mange års polarisering i den kirkemusikalske verden, trods nogle forsøg, der blev gjort for at udjævne modsætningerne.

For at lette indførelsen af såvel salme- som koralbog blev der i efteråret 1954 afholdt et stævne i Haslev for præster, menighedsrådsmedlemmer og kirkemusikere. Mødet – der iøvrigt blev gentaget i 1956 og 58 – blev anbefalet af en støttekreds med deltagelse af formændene for præsteforeningen, provsteforeningen og menighedsrådsforeningen, men netop denne bredde vakte Jens Peter Larsens mishag, så han nægtede at deltage og, ganske vist uden held, søgte at forhindre kirkeministeren i at holde åbningsforedraget.

En måned forinden, den 24 september 1954, præsenterede Mogens Wøldike den nye koralbog i Hellerupkredsen, en sammenlutning af yngre kirkemusikere. Han forholdt sig ret afslappet till spørgsmålet om melodi-redaktionerne og da han i den efterfølgende diskussion blev spurgt om grunden til en vis kvalitetsnedgang i harmoniseringerne sammenlignet med stilen i "130 Melodier", svarede han: "Tjah, den gang var jeg jo alene om det!" Mødet blev optaget på bånd, men dette bånd blev fjernet af et medlem af Dansk Kirkesangs ledelse, da man rette kunne befrygte, at udtalelsen kunne inddrages i den verserende droit moralsag, der iøvrigt blev sluttet med en konstatering af, at der var sket visse forringelser, men ministeriet kunne ikke afgøre, om disse forhold var så grave-rende, at der måtte skrides ind.

Af koralbogens 450 numre er 119, altså en trediedel fra tiden før 1630. 46 er fra generalbastiden og 37 fra 1700-tallet. Fra 1800-tallets ialt 137 melodier er A. P. Berggreen repræsenteret med 19, C. E. F. Weyse og J. E. P. Hartmann med 14 hver, Henr. Rung med 11, Chr. Barnekow med 9 og normanden L. M. Lindeman med 8. Af 1900-tallets 109 danske numre udgøres de 74 af Laub, komponeret i perioden 1881-1927. Blandt de resterende 35 numre tegner Carl Nielsen (1865-1931) sig med 9, Oluf Ring (1884-1946) med 8, Knud Jeppesen (1892-1974) med 7, Th. Aagaard (1877-1937) med 4 og K. Fønss-Jørgensen (1884-1943) med 2. De resterende P.S. Rung-Keller (1879-1966), N.O. Raasted (1888-1966), Povl Hamburger (1901-72), Sv.O. Møller (1903-49) og Bernh. Christensen (f. 1906) har hver 1.

Med udsendelsen af Den danske Koralbog gik produktionen af nye salmemelodier nærmest i stå i et par årtier. Det varede til 1976, før der atter var behov for udgivelse af et salmebogstillæg. Et udvalg med 3 detagere fra det grundtvigske "Kirkeligt Samfund af 1898" og 4 fra "Samfundet Dansk Kirkesang" stod for udsendelsen af *46 Salmer, Tillæg til Den danske Salmebog*, nummereret i fortsættelse af salmebogens 754 salmer som numrene 755 til 800.

Til bogen, der indholdt 23 forskellige melodier, udsendtes et koralbogshefte hos Wilhelm Hansen, redigeret af *Henrik Glahn* og *Søren Sørensen*. Det indeholder 9 satser af Bernh. Christensen fra 1965 og 76, 3 af Laub fra 1916, 20 og 22, 2 af Oluf Ring fra 1938, 1 af Thora Borch fra 1866 og 1 af Willem Vogel fra 1973. De øvrige 7 stammer alle fra den klassiske tyske tradition.

De 46 tekster derimod er fordelt på langt færre personer: Aastrup har 22, Gundtvig 18 og 3 andre, nemlig Harald Vilstrup (1900-74), Johannes Johansen og Jørgen Michael- sen (begge f. 1925) har hver 2. I mængden af det nye stof, der nu er fremkommet ved siden af Aastrup, har udgiverne "kun fundet få anvendelige *salmer*".

To år efter kommer der et nyt tillæg, '78 *tillægget til den danske Salmebog*, redigeret af Kirkeligt Centrum, udgivet med melodier på Edition Egtved og med en lille koralbog på samme forlag. Bogen var blevet til efter en komponistkonkurrence bedømt af Richard Sennels (f. 1912), Svend Prip (f. 1941) og forlagets ledere Svend-G. Asmussen (1921-86) og Hans-Ulrik Barfoed (f. 1935). Nummerfølgen af tillæggets 70 salmer slutter sig til det forrige tillæg, som 801 til 870.

Blandt tekstforfatterne kan nævnes Aastrup med 26 bidrag, Johannes Johansen med 18 og Vilstrup med 3. Melodierne stammer bl a fra Axel Madsen (f. 1915), Henrik Fibiger Nørfelt (f. 1940) og Peter Møller (f. 1947) med 3 hver, Flemming Weis (1898-1981), Bernh. Christensen (f. 1906) og Asger Pedersen med hver 2, men der er flere, såvel danske som udenlandske i samlingen.

Koralbogen indeholder foruden satser til 40 tekster fra tillægget yderligere 4 melo-

dier, der efter udgiverens skøn burde have stået i Den danske Koralbog.

Den føreløbig sidste i rækken af tillæg udkom i 1981 som *129 Salmer, Tillæg til Den danske Koralbog*. Udgivet af en fri arbejdskreds ledet af Jørgen Glenthøj. Tællingen begynder igen i fortsættelse af forgængeren, nu fra 871 til 999, men indholdet har alligevel lidt flere numre, fordi de indledende Davids-salme ikke tælles med og 8 forskellige bibelvers deler numret 995, mens de efterfølgende tidssangsordninger alle har flere underafdelinger, men føres som 996: Morgen, 997: I dagens løb, 998: Aften og 999: Completorium. De fleste af tillæggets numre er forsynet med 1-stemmige melodier. Også dette tillæg har en koralbog, som dog fremtræder i et mere stateligt udstyr end de forrige, redigeret af Finn Ewald (f. 1946) og Axel Madsen (f. 1915).

Indholdet tæller til 104 satser til salmetillægget samt 14 satser, der er tænkt som erstatning for angivne numre i Den danske Koralbog. Harmoniseringerne følger et traditionelt mønster i det gængse koralstof, men er betydeligt friere såvel i det oldkirkelige som det mere moderne stof.

En fjerdedel af numrene stammer fra det gregorianske repertoire; udgiverne deler en anden fjerdedel ligeligt imellem sig, mens den resterende halvdel udgøres af det klassiske, mest tyske repertoire, samt enkelte engelske og nordiske bidrag. Alt i alt en ganske spændende koralbog, der dog må siges at henvende sig til et temmelig begrænset kreds.

Med denne publikation er rækken af egentlige tillæg til den officielle salmebog afsluttet. Ganske vist er der blevet udgivet et stort antal salmer og salmemelodier og Indre Missions *De unges sangbog* og *Hjemlandstoner* fik nye koralbøger, redigeret af Axel Madsen i 1986 og 88, ligesom den grundtvigske *Folkehøjskolens sangbog* fik en ny melodibog, den 17. udgave rækken, i 1989. Allerede i 1974 udgav Løgumkloster Højskole et lille hefte *Salmer og sange fra vor tid*—*Løgumklostersalmebogen* med mange danske, svenske og engelske melodier. Kom-

missionen Børn og Kirke kunne i 1984 udsende *Salmer og kirkeviser til brug ved børne- og familiegudstjenester*, der tydeligt er påvirket af den senere udvikling i Sverige.

Alt dette har medført, at kirkeministeriet i 1986 nedsatte et udvalg med biskop Olav C. Lindegaard (f. 1929) som formand, der i 1988 afgav en "Beretning om revision af Den danske Salmebog". Udvalgets ganske vidtgående revisionsplaner fremgår kun meget antydningvis af beretningen — tværtimod udkom Den danske Salmebog samme år i en uændret 2. udgave, blot med småkorrektioner i forfatterangivelserne og med visse tilpasninger i bogens "prosadel", nemlig afsnittet for ritualerne. De mere langsigtede planer omfatter derimod en udvikling i flere trin, både tekstligt og musikalsk.

3. FOLKEKIRKENS RITUALER

Det er blevet sagt med en vis malice, at når vore forskellige kirkelige kommissioner — af hvilke der har været 5 i tiden fra 1853 til 1928 — ikke kunne enes om grundlovens løfteparagraf, så kunne de altid finde udvej for revisioner af salmebogen eller ritualerne. Påstanden passer i hvert fald på den sidste kommission, der endte med at henstille, at der skulle udgives en håndbog med alle gældende regler for udførelsen af folkekirkens gudstjenester og kirkelige handlinger. Dette førte til *Vejledning i Den danske Folkekirkens gudstjenesteordninger, udarbejdet af biskopperne*, 1949, atter udgivet i 1955 efter 1953-salmebogens ændrede prosadel.

Vejledning 1955 har følgende indhold:

- 1 *Højmesse*. Der omtales og gives anvisninger om Klokkeringning og Orgelpræludium, Indgangsbøn, 1. salme, Kollekt med salutation, Epistel, 2. salme, Evangelium, Trosbekendelse (den apostolske, undtagelsesvis den nicænske), Salmen for prædiken, Prædiken, Kirkebøn (fra prædikestolen), Bekendtgørelser afsluttet med den apostolske velsignelse, evt Dåb, Altergang (= nadver, men selve

ritualet står ligesom i alterbogen *ikke her*, men optages særskilt under de kirkelige handlinger sammen med dåbsritualet), Kollekt, Velsignelse (den aronitiske), Udgangssalme, Orgelpostludium.

2 Nu følger korte rubrikker for Eftermiddagsgudstjeneste og froprædiken i købstæderne og i København: Aftensang kl 14 i købstæderne og i København. Så kommer anvisninger for gudstjenester Juleaften, Juledag, Nytårsdag, Fastetiden, Langfredag, Påskedag, Almindelig bededag (= fredag før 4. søndag efter Påske), Pinsedag, Høstgudstjeneste, Fastegudstjenester og andre særlige gudstjenester. Til sidst står Litaniet med kollekter for særlige lejligheder og der sluttes med Børnegudstjeneste og en kort rubrik om Ændringer i gudstjenestens ordning: "Ønsker et menighedsråd efter aftale med nogen af kirkens præster, og efter at sagen har været gjort til genstand for forhandling på et menighedsmøde, at der ved nogen af de ordinære gudstjenester skal foretages mindre ændringer i liturgi eller ritualer (f eks indførelse af kyrie og gloria), må biskoppens tilladelse hertil indhentes."

3 *Dåbens sakramente*. Her opføres ritualer for Barnedåb i kirken, Hjemmedåb, Hjemmedøbte børns fremstilling i kirken og Voksne menneskers dåb (I) og (II) efter 1885 og 1912.

4 *Nadverens sakramente*. (I) autoriseret 1912: Nadver i kirken, Syge med nadverens sakramente at betjene og (II) autoriseret 1912: Nadver i kirken, Nadver i hjemmet og Præsters selvbetjening med den hellige nadver. Den væsentligste forskel mellem de to ordninger består i, at 1912 indledes med en kort præfationsrest, efterfulgt af Helligsangen og et Agnus Dei, det sidste i Grundtvigs gendigtning. Såvel ordning (I) som (II) har indstiftelsesordene *efter* Fadervor.

5 Skriftemål og Afløsning. Lønligt skrifte-

mål gengiver nogle bestemmelser fra Danske Lov 1663 og Kirkeritualet 1685 i original retskrivning. Fælles skriftemål har en kort rubrik efterfulgt af 4 forskellige skriftebønner. Afløsning står såvel efter Kirkeritualet af 1685 som med den i 1912 autoriserede ordlyd.

6 *Konfirmation*. Der meddeles 2 versioner uden angivelse af nogen autorisation.

7 *Brudevielse*. Atter 2 versioner, (I) autoriseret i 1897 og (II) i 1912, samt Kirkelig velsignelse af et borgerligt stiftet ægte-skab, autoriseret 1938.

8 En moders indledning i kirken. Tidligere betegnet som "Kirkegangskone", her meddelt efter kgl reskript af 1754.

9 *Begravelse*. I kirken eller kapellet (I): Fredshilsen med nogle korte skriftstykker, Salme + evt tale, ved voksnes begravelse 1 af 4, ved småbørns 1 af 2 foreslåede læsninger, Salme, Kollekt, Salme, Udbæring. (II): Salme, Fredshilsen, ved voksnes begravelse 2, ved småbørns 1 forslag om skriftstykker, Kollekt, evt Kort tale, Salme, Ved graven: Jordpåkastelsesord og Fadervor, Velsignelse, Kort salme. Rubrikker om evt Jordpåkastelse ved graven, efterfulgt af den kirkelige højtidelighed, samt Om urnenedsættelse og om Begravelse på havet. Ingen af disse ritualer, bortset fra Jordpåkastelseordene, er autoriseret.

10 *Præstevielse*. Salme, Kollekt, Epistel (Efes 4, 7-13), Salme, Kort intimationstale, Oplæsning af ordinandens navn, Forbøn, Salme, Ordinanden knæler, De assisterende præster går til altersranken, Biskoppen intonerer Helligåndsantifonen, enten på dansk: Gud Helligånd, opfyld med lyst, eller: Veni Sancte Spiritus, reple ... med tilhørende kollekt. Ordinanden og præsterne sætter sig, ordinator holder en tale, hvorefter koret synger en motet til en temmelig vilkårlig tekstkom-

pilation, der skyldes Laub. Så rejser ordinanden sig, 4 præster 2 på den ene og 2 på den anden side af altaret – læser 1) Matt 28, 18-20, 2) 1. Tit 1, 5-9 3) 1. Peter 5, 2-4 og 4) 1. Tim 4, 1-5, (evt kan læsningernes antal begrænses), Ordinanden knæler igen, Biskoppens formaning, Ordinandens løfte og håndslag, Embedsoverdragelse ved biskoppens og de assisterende præsters håndspålggelse, Forbøn, Fadervor med biskoppens og præsternes Amen. Når biskoppen, ordinand og de assisterende præster forlader altret, synges en salme.

Præsteløftets ordlyd, der underskrives af ordinanden i forbindelse med præstevielsen, aftrykkes.

Præsteindsættelsen, der fortages af provsten ved en efterfølgende ordinær gudstjeneste, beskrives i en rubrik.

- 11 *Provsteindsættelse* foretages på et landemøde med biskoppens Helligåndsantifon som ved præstevielsen, biskoppens formaning til provsten og provstens løfte. Salme Ånd over ånder, Kollekt, Epistel (Efes 4, 7-13), Salme Behold os, Herre, ved dit ord, Provst holder en kort intimationstale og oplæser ordinandens vita, Kollekt, Salme Aleneste Gud, Biskopperne og assisterende præster knæler ved altret, Ordinator intonerer Helligåndsantifonen på dansk eller latin, Kollekt, Ordinand og præsterne rejser sig, Læsninger 1) Matt 28, 18-20, 2) Tit 1, 5-9, 3) 2. Tim 4, 1-5 og 4) Apg 20, 28-32. Hver læsning besvares af menigheden med 2 vers af salmen I dag på apostolisk vis. Ordinators formaning, Ordinandens løfte og håndslag, Embedsoverdragelse ved ordinator og de assisterendes håndspålggelse, Forbøn, Fadervor med ordinators og de medvirkendes Amen, Salme Nu beder vi den Helligånd, Ordinator, ordinatus og de medvirkende knæler, men rejser sig efter 1. vers for at aflægge korkåberne og messeklæderne i sakristiet. Så følger altergang, Salme Mæt min sjæl, o Jesus sød, Kollekt og velsignelse.

Handlingen slutter med salmen Guds ord det er vort arvegods.

- 13 *Kirkeindvielse*. Efter en længere rubrik følger teksten af en Kollekt, der synges en salme, Biskoppen holder tale fulgt af tekstlæsninger ved 4 præster (Sl 100, 2-5; Joh 4, 23-24; Kol 3, 16-17 og Hebr 10, 23-25), Biskoppens indvielsesord og kirkenes overdragelse til præst og menighed. Handlingens afslutning beskrives ved en rubrik: Kirkebøn, Fadervor, Orgelspil eller stilhed, Biskoppen lægger bispekåben i sakristiet og gudstjenesten slutter som en højmesse.

- 14 *Kirkegårdsindvielse*. Rubrik, Læsning af 1. Kor 15, 19-22 ved biskoppen, Indvielsesord.

Kapelindvielse. Kun som rubrik.

I et Tillæg gives der oplysning om klokke-ringning, altret og messeklæderne. På den sidste side bringes en række Kildeangivelser.

Revisionen af vejledningen var nødvendig gjort af nogle ikke ganske heldige ændringer i salmebogens prosadel, der medførte at biskopperne i efteråret 1953 nedsatte et liturgisk udvalg bestående af L. Brøndum, Rich. Fangel, Gunnar Pedersen, Gudmund Schiøler og Harald Vilstrup med biskop *Halfdan Høgsbro* (1894-1976) som formand. Som man ser af vejledningens 2 første punkter blev søndagsgudstjenesten ud over højmassen (1) tillige afholdt som andengudstjeneste (2), der dog alle uden hensyn til de anførte betegnelser – af hvilke i hvert fald Aftensangen kl 14 forlængst var gået af brug – havde det til fælles, at de mere eller mindre var forkortede, for ikke at sige amputerede højmesser.

En kreds af yngre teologer havde siden slutningen af 1920'erne under navnet *Theologisk Oratorium*, afholdt interne tidebønner og udgivet en række tekst- og nodehefter. Under forberedelserne til en mere omfattende samling *Dansk Tidegærd*, der udkom i 1961, udsendtes 1953 *Ugens Tidebønner* med tides-

ansordninger for alle ugedagene.

Med tanke på at tilføje menighedsgudstjenesten et mere selvstændigt ved siden af den enerådende højmesse, havde Hellerup-kredsen efter nogle forsøgsgudstjenester i foråret 1953 udgivet et *Forslag til aften-gudstjeneste* 1954, udarbejdet af Sv Borregaard, SC Kemp, Gunner Tjalve og Finn Viderø med musikalsk tilrettelæggelse af Ulrich Teuber.

I 1960 udsendte samme kreds, der nu havde skiftet navn til Kirkemusikkredsen, et *Forslag til Højmesse* redigeret af Sv. Borregaard, SC Kemp, Gunner Tjalve og Ulrich Teuber, atter med musikalsk tilrettelæggelse af sidstnævnte. Forslaget havde genindført Kyrie og Gloria og gav mulighed for at anvende Davidssalmer med menighedsantifoner på 2. salmes plads. Samme år udgav også Theologisk Oratorium en *Dansk Højmesseliturgi* redigeret af JB Boysen, CD Gautier, Joh Lærkes og GP Ovesen med musikalsk tilrettelæggelse af *Chr Vester-gaard-Pedersen* (f. 1913)

Forslagene var tydeligt påvirket af Dansk Kirkesang, der allerede i 1942 under sommermødet i Haslev havde prøvet, og i årsskriftet 1943 havde offentliggjort et *Forslag til en Dansk Højmesseliturgi* ved Gunnar Pedersen, Joh. Schepelern, KE Skydsgaard og Harald Vilstrup, musikalsk tilrettelagt af *Jens Peter Larsen*.

(10a) Forslaget udvider ordningen fra 1912 med Kyrie og Gloria efter 1. salme, har en fyldigere, men faststående præfation efter salmen efter prædikenen og bringer Sanctus/Benedictus som vekselsang i Esajas-formen modsat den hidtil brugte NT-version. Derpå en kort eukaristibøn og indstiftelseordene efterfulgt af Agnus Dei i Grundtvigs gendigtning, en kort beredelsesbøn og Fadervor med mulighed for menigheds-svar: Thi dit er riget ... Så følger udde-lingen under salmesang, afrundet med slutvotum og fredssøsket samt Luthers takkekollekt fra Deutsche Messe. En evt dåb kan finde sted nu og højmessens

slutter som i 1912 med velsignelse, udgangssalme, udgangsøn og orgel-postludium.

Alle disse forsøg bevirkede nu, at det officielle liturgiske udvalg gik videre og i 1958 udgav et *Forslag til Alterbog*, den såkaldte Prøvealterbog, efterfulgt 1963 af *Forslag til Ritualbog*, kaldet Prøveritualbogen.

Prøvealterbogen har som en imøde-kommelse af de igangværende forsøgs-arbejder optaget en GT-perikoprække og en revision af de gamle missalekollekter ved siden af Veit Dietrich-kollekterne. (Hertil et Musikbilag til Prøveritualbogen 1963, Wilhelm Hansen.)

Prøveritualbogen foreslår ændringer i (10b) *højmissen* med to parallelle nadver-rordninger, en "højkirkelig" og en mere 1895-agtig med flere valgmuligheder, men begge har derefter rækkefølgen Fadervor, Indstiftelsesord, Agnus Dei (det sidste i 3 versioner) og slutter uændret fra og med uddelingen. Så følger ordningen for hjemmealtergang og, som noget nyt, ritualer for *Morgen- og aften-gudstjeneste* på søn- og hellig-dage og for Hverdagsmorgen- og aften-sang i tidebønsform, med et tillæg af Davidssalmer.

Derpå kommer forskellige ritualer for *skriftemål*, for barne-, hjemme- og vok-sendåb, for *konfirmation*, for *brudvielse* (5b+ 3b+ -9b) og kirkelig velsignelse af *ægteskab* og for *begravelse*.

Der sluttes med de biskopplige ritualer: *Præstevielse* – efterfulgt af *Præsteind-sættelse*-, *Provsteindsættelse*, *Bispe-vielse*, *Kirkeindvielse* og *kirkegårds-invielse*. (10b)

(14b) Til sidst følger bestemmelserne om klokkeringning, altret og messeklæ-derne og, som noget nyt, en afhandling om salmevalget og et udvidet note-apparat.

(Forslaget blev kommenteret af sidstnævnte i *Præsteforeningens Blad* 1955, årg 45, s 60–61, se tillige *Dansk Kirkesangs Årsskrift* 1953–54, s 12–15.)

Udgivelserne fik trods et dygtigt og grundigt forarbejde kun begrænset betydning. Det af biskopperne nedsatte og af kirkeministeriet økonomisk støttede liturgiske udvalg, der i forbindelse med prøveritualbogen var blevet udvidet med Frode Beyer og Erik Esbjørn blev i 1970 omdannet til *Kirkeministeriets liturgiske kommission* der med biskop *Johs W Jacobsen* (f. 1915) som formand og Præstehøjskolens forstander, senere professor *Christian Thodberg* (f. 1929) som sekretær og kommission-ens stærke mand gik videre med arbejdet og udsendte en mild strøm af betænkninger i løbet af de efterfølgende år.

1971bet. 625 **Betænkning om en foreløbig revision af højmissen (herunder dåb og nadver):** Der foreslås nogle "nænsomme" ændringer i ind- og udgangsbønnen, salutation, kollekterne (med evt begrænsning af antallet), 1. og 2. tekstrække (men ingen GT-perikoper), friere kirkebøn, ny absolutionsformel samt alternative altergangs- og dåbsordninger.

Hertil slutter sig i 1973: **Foreløbige Ændringer i Ritual- og Alterbog. Autoriseret ved kgl. resolution 20. november 1972**, der også kom i mindre format, svarende til salmebogen.

1975bet. 750: **De bibliske læsninger i gudstjenesten**, der radikalt ændrer perikopeordningen til 3 læsninger: en *gammeltestamentlig* indgangslæsning, en eller flere *prædike-evangelietekster* (undertiden forøget med en 'valgfri' prædike-tekst, mens epistelen er flyttet til gudstjenestens afslutning som *udgangslæsning* inden velsignelsen. Det anbefales at man kun læser en enkelt evangelietekst i formessen, da 3 læsninger i formessen ofte vil 'være en for stor intellektuel udfordring for menigheden' (s 198). Det anbefales dog, at kirker der bruger Kyrie og Gloria kan placere disse led før indgangslæsningen. Ligeledes anbefales fortsat 3 salmer i for-

missen, uden at man synes at befrygte, at på de steder, hvor prædiketeksten ikke læses fra altret, men først på prædikestolen, kan opstå en ophobning af 3 sangstykker: 2. salme, trosbekendelse og 3. salme.

Forslaget blev fremlagt til praktisk afprøvning med anmodning om indberetning af de fremtidige erfaringer til kirkeministeriet.

1978bet. 848: **De biskoppelige handlinger. Præste- og bispevielse, provsteindsættelse og kirkeindvielse** - her omtales kun de to første:

Præstevielse. Indledningen er udvidet, salutation i ny form, kollekten som før eller valg mellem 5 andre eller søndagens kollekt. Valg mellem 4 epistler, hvoraf nr 3 svarer til vejledningens. Så trosbekendelse, tale, intimation, Helligåndsmessen på dansk eller latin, 4 læsninger fordelt ligeligt mellem evangelie- og brevlitteraturen (1. Matt 7, 7-11; 2. Matt 10, 24-27; 3. Matt 28, 16-20; 4. Joh 15, 1-5; 5. Joh 15, 12-16; 6. Joh 20, 21-23; 7. 1.Kor 4, 1-5; 8. 2.Kor 3, 4-8; 9. 2.Kor 5, 14-21; 10. Ef 4, 7-13; 11. Fil 2, 5-11; 12. 2.Tim 4, 1-5; 13. Tit 1, 5-9; 14. 1.Pet 5, 2-4. (De *understregede* svarer til vejledningens læsninger). Biskoppens formaning er let ændret, løftets ordlyd ligeså, overdragelsesordene er stærkt forkortet, forbønnen under håndspålæggelse er ændret. Der slutes med Fadervor.

Bispevielsen. Inledningsrubrik med omtale af orgelpræludium og indgangs procession. Indgangsbedøn, salme, salutation i ny form, kollekt (valg mellem 7, den første = vejledningen, den sidste søndagens kollekt), valg mellem 4 epistler som ved præstevielsen eller en evangelietekst, trosbekendelse (apost. eller nicænsk), salme Behold os Herre ved dit ord, intimation ved domprovst, Helligåndsmessen på dansk eller latin, tale ved ordinator, 4 læsninger som ved præstevielsen (dog med tilføjelse af

Acta 20, 28-32 efter 6. valgmulighed, så det samlede antal bliver 15. Så følger ordinators formaning, ordinanden giver sit håndslag, iføres bispekåben og knæler til ordinators og de assisterendes håndpålægelse. Ordinator beder for ordinandens tjeneste og slutter med Fadervor. Efter salmen Nu bede vi den Helligånd prædiker ordinatus over søndagens tekst. Efter salme, valgt af prædikanten kan der holdes altergang ved domprovsten og der sluttes med kollekt, velsignelse, udgangssalme og udgangsøn, hvorefter processionen forlader kirken.

1983 bet. 973: Dåb og brudevielser.

Der indledes med en historisk/teologisk gennemgang af *dåbsritualet* (Thodberg). To forslag (I) en revision af 1912 og (II) en tilpasning til Luthers form vises skematisk. Teksterne aftrykkes efterfulgt af rubrikker om Hjemmedåb samt ritualet for Fremstilling af allerede døbte børn og Voksendåb.

Brudevielsens historie gennemgås af Jette Holm og de fremlegte forslag kommenteres af Johs. W Jacobsen. De nye ritualer for Brudevielse og for Kirkelig velsignelse af borgeligt stiftet ægteskab kommenteres og aftrykkes.

1985bet. 1057: Forslag til alterbog.

Efter at bet. 750's forslag var blevet prøvet og drøftet flere steder udsendtes 1985 et revideret forslag til Alterbog i to bind, hvoraf første giver teksten af den foreslåede *højmesse*, en historisk/teologisk baggrund for tekstrækkerne (Thodberg), af GT-perikoperne (Eduard Nielsen), af de nye kollekter (Anna Sophie Seidelin), et forslag til kollektmesstone (Thodberg/Glahn), en bred afhandling om Gudstjenestens liturgi (Erik A Nielsen) og nogle Overvejelser og erfaringer med bet. 750 (Morten Øllgaard).

Hertil et historisk/teologisk afsnit om børnegudstjenesten (Thodberg) og

en Skematisk oversigt over børnegudstjenesten på højmessens plads med kommentarer og eksempler ved Per Jensen slutter 1. del af forslaget.

2. del indeholder teksterne til *to kirkeårsrækker*, hver med kollekt, indgangslæsning og evangelium, mens den tidligere 'valgfri' prædiketekst nu er Tredje prædiketekst og sammen med udgangslæsning udgør *en fælles tekstrække* for begge kirkeår.

Forslaget fremlægges som en helhed, der ikke bør blandes med dele af de tidligere udsendte forslag eller ritualer.

1987 bet. 1100: **Konfirmation og begravelse.** Den sidste delbetænkning fra kommissionen indeholder ikke et, men tre forskellige udkast til *konfirmationsritualet*. Der indledes med en grundig historisk/teologisk redegørelse ved *Søren Lodberg Hvas*, efterfulgt af forslag (I), der er forberedt af *Jette Holm* og omarbejdet af *Thodberg*, de to andre skyldes *Hvas* og *Ingrid Schrøder-Hansen*.

(I) Efter en kort tiltale til konfirmanderne svarer disse i kor på 4 tilspørgsler med forsagelsen og trosbekendelsens tre led og slutter med 3 gange Amen. Konfirmationen sker herefter under håndpålægelse til hver enkelt med ordene: Den almægtige Gud, vor Herres Jesu Kristi Fader, som i dåben har genfødt dig ved vand og Helligånden og har forladt dig alle dine synder, han styrke dig med sin nåde til det evige liv! Fred være med dig! Amen.

(II) Efter en indledningskollekt tilspørges hver enkelt konfirmand om forsagelsen og troen (forkortet form). Begge spørgsmål besvares med: Ja, og konfirmationen sker under håndpålægelse med ordene: Den almægtige Gud, som har døbt dig og givet dig Helligånden med syndernes forladelse og det evige liv, han holde dig fast i troen på Jesus Kristus. han er med dig alle dine dage. Amen. Hertil kan der knyttes et

skriftord eller et vers fra salmebogen. Der følger en slutningskollekt.

(III) En noget fyldigere form med gudstjenestepræg: Indledningskollekt, for-bøn for konfirmanderne, trosbekendelsen sagt af alle i kirken, tilspørgsel til hver konfirmand, som velsignes under håndpålæggelse med ordene: Den almægtige Gud, vor Herres Jesu Kristi Fader, som i dåben har gjort dig til sit barn, han styrke dig i troen og give dig håb, han velsigne dig og bevare dig i sin kærlighed alle dine dage! Efter at den sidste er konfirmeret beder all i kirken Fadervor og der følger en afslutningskollekt.

Begravelse. Begravelseritualets historie gennemgås af *PG Lindhardt* efterfulgt af en Principiel indledning ved *Th. V Kragh*. Forslagene bringes såvel i en længere form med gudstjenestepræg som i en kort form, begge har flere alternativer.

- (I) Fredsønse, salutation (2 former), kollekt (2 fra Prøveritualbogen, 1 fra salmebogens prosadel, 1 af Anna Sophie Seidelin), GT-læsning (9 muligheder) efterfulgt af trosbekendelsen (der også kan erstatte GT-læsningen), salme, tale og/eller prædiken evt over eller efterfulgt af en NT-tekst (der meddeles 13 valgmuligheder), salme. Er der ikke jordpåkastelse i kirken eller kapellet sluttes med kollekt (6 muligheder, hvoraf 4 af Anna Sophie Seidelin), kort NT-læsning, velsignelse (3 muligheder), salme, udbæring.
- (II) Salme, fredsønse, trosbekendelse eller GT-læsning, kort tale (indledt el sluttet af NT-tekst), talen kan erstattes af en bøn (6 muligheder, heraf 4 af Anna Sophie Seidelin), salme, jordpåkastelse, Fadervor, velsignelse, kort salme.

Til sidst meddeles ritualer for Barnebegravelse, Begravelse af dødfødte børn og jordpåkastelses ord (2 versioner).

Betænkningerne efterlader et noget broget billede af den øjeblikkelige liturgiske situa-

tion. Der forestår nu et sorteringsarbejde, der formentlig vil føre til yderligere ændringer, før der kan ventes sat et – foreløbigt – punktum for diskussionerne.

4. UDDANNELSEN, KIRKEMUSIKSKOLERNE, KORBEVÆGELSEN

Organistuddannelsen blev igennem 1800-tallet i første række varetaget af lærerseminarierne. Kort før 1900 oprettedes *Københavns Organistskole* og 1899 etablerede konservatoriet en selvstændig organisteksamen. I 1905 skilte de konservatorieuddannede organister sig ud fra de seminarieuddannedes faglige forening, grundlagde *Dansk Organist- og Kantorsamfund* og påbegyndte en ihærdig kamp for oprettelsen af en offentlig kontrolleret eksamen. Et *Udkast til en autoriseret Kantor- og Organisteksamen* blev fremsat uden held i 1917 – en fornyet plan sendtes i 1926 till kirkeministeriet, men blev efter en negativ erklæring fra konservatoriet (ved Carl Nielsen 16.12.1926) afvist af ministeriet, så det først i 1960 lykkedes at få oprettet en statsprøve for organister.

Samme år skete der en sammenlægning med det i 1935 oprettede *Kantorkursus*, så en fælles studieordning af 1965 for landets 5 konservatorier - København, Århus, Odense, Aalborg og Esbjerg – resulterede i en *Kirkemusikalsk Diplomeksamen*, der ganske vist i de allerseneeste år atter er blevet noget reduceret på grund af offentlige besparelser.

Konservatoriereformen i 1965 indførte tillige en mellemprøve, en udvidet forskoleuddannelse, der efter forslag fra professor *Aksel Andersen* (1912–77) fik navnet *Præliminær Orgelprøve* (PO). Denne prøve var en væsentlig forbedring af den hidtidige uddannelse til landsbyområdet, nemlig *Seminariernes Orgelprøve*. Som følge heraf erstattedes seminarieprøven i 1975 af PO. (Undervisningsmin. bek. af 12.9.1975, senere yderligere tilpasset konservatorierne og kirkemusikskolernes ordning i 1982 og 85).

Konservatoriets 1965-ordning var for den kirkemusikalske uddannelses vedkommen-

de forberedt af *Aksel Andersen, Svend-G Asmussen* og *Ulrich Teuber* (f. 1920) efter en studierejse til nogle uddannelsessteder i udlandet. Da konservatoriets ressortministerium – *Ministeriet for kulturelle anliggender* – i 1972 skulle forberede en ny musiklov, blev Ulrich Teuber anmodet om, som leder af en arbejdsgruppe, at stille forslag om nogle decentrale uddannelsesinstitutioner for kirkemusikere. Gruppens planer blev fremlagt i en betænkning af 1973 vedrørende musikloven, med henvisning til at der i Løgumkloster og Vestervig blev arbejdet med skoleplaner for præliminære organister.

I mellemtiden havde Aksel Andersen taget sig af opbygningen af *Løgumkloster Kirkemusikskole* og Teuber af *Vestervig Kirkemusikskole*, men kun planen om overføring af PO-uddannelsen til seminarierne blev gennemført. Konservatoriernes – og dermed kulturministeriets – interesse for kirkemusikskolerne var dalet, ikke mindst efter Aksel Andersens død i 1977, men det lykkedes at formå kirkeministeriet til at overtage styringen, så der med en *Kgl. anordning for Kirkemusikskolerne i Løgumkloster og Vestervig* i 1983 kunne skabes det fornødne økonomiske grundlag for skolernes virksomhed.

Kirkemusikskolerne er nu veletableret de nævnte hovedsæder og en række filialer flere steder i landet, så den mangel på duelige landsbyorganister, som adskillelsen af skolevæsenet fra kirken, med det heraf følgende bortfald af lærernes naturlige funktion som kirkemusikere havde medført, er afløst af et hastigt voksende antal af kandidater til kvalitetsmæssigt – og lønmæssigt – forbedrede stillinger.

Hånd i hånd med udviklingen af den kirkemusikalske uddannelse viste der sig en øget interesse for korsangen. Grundlaget var nok Wöldikes og hans medhjælperes kirke-musikaftener, der i vintermånederne hver fredag afholdtes i Slotskirken og senere i Domkirken, hvor traditionen er holdt vedlige den dag i dag. Repertoiret fandtes bl a i enkelte udgivelser i Wilhelm Hansens serie *Folke- og skolemusik*, f eks Buxtehude-

kantater med dansk tekst, da tysk ikke var 'god latin' efter besættelseårene. (En del af det øvrige repertoire blev senere udgivet som Korsange til Kirkeåret ved Mogens Wöldike og Niels Møller, Musikhøjskolens Forlag 1965).

Men da Wilhelm Hansens udgivelser tog af i hyppighed, skabtes der igennem 1950-erne et behov for et nyere dansk repertoire.

I 1959 begyndte Musikhøjskolens Forlag, der efter nogle år skiftede navn til *Edition Egtved* at udsende serien *Musik i Kirken*, der bragte – og stadig bringer – hovedsagelig nyere dansk gudstjenestemusik for kor. Under påvirkning af korlivet i andre lande, navnlig Sverige, skabtes der i den danske kirke interesse for oprettelsen af ungdomskor og ved et møde i Herning i efteråret 1968 dannedes organisationen *Folkekirkens Ungdomskor*, der gennem stævner, kurser og nodeudgivelser på Edition Egtved kom til at præge kirkens musikliv. De talrige ungdomskor udgør tillige sammen med den tidligere nævnte sangskole en planteskole for for landets øvrige kor: de få professionelle, feks Radiokoret, Det kgl Teaters kor, Den jyske Operas kor, og de efterhånden mange amatørkor, hvoraf flere har en endog meget høj stadard. Som eksempel kan nævnes *Universitetets Kor af Musikstuderende* (MUKO), oprettet endnu under krigen af Wöldikes højre hånd *Niels Møller* (f. 1918), det lidt yngre jyske modstykke *Jysk Akademisk Kor* (JAK) og ensembleerne *Ars Nova*, *Camerata*, *Canzone* og *Bachkoret*, for blot at nævne enkelte eksempler på nogle af de mange kor, der har kirkemusik på deres repertoire.

5. KOMPONISTERNE

Da Thomas Laub i 1922, velsagtens påvirket af salmeforskeren *Ole Erland Thurner's* (1886-1939) arbejder med liturgiske korsatser (*Liturgisk Musik*, I og II, Wilhelm Hansen) skrev nogle liturgiske satser til Holmens Kirkes kor, der siden 1921 blev ledet af Mogens Wöldike som kantor, sattes

der gang i korarbejdet og Wöldike udgav flere hefter for kirkekorene. I 1925 kom *Kirkemusik i ældre og nyere Stil for blandet Kor*, videreført 1945 som *Kirkemusik for blandet Kor, Hefte 2*, udgivet af Oluf Ring og Mogens Wöldik. (begge udgaver Wilhelm Hansen).

Knud Jeppesen (1892-1974) gik som Wöldikes efterfølger i Holmens organiststilling videre i samme retning og komponerede nye korstykker i stort tal, f eks *Danske Motetter og Korstykker for 2-6 Stemmer* (udgivet i Folke- og Skolemusik årg. 2, hefte 2, 1936). Året efter kom Laubs førnævnte satser som Liturgisk Musik i samme serie (årg. 3, 2). Af Jeppesens omfattende produktion kan f eks Dronning Dagmar Messe for blandet Kor, 1945; Tedeum Danicum for Soli, Dobbeltkor, Orgel og Orkester, 1946; Dagen viger og går bort, kantate for altsolo, blandet kor, strygere og orgel, 1951; Hjerte, løft din Glædes Vinger, Julekantate for Solo, blandet Kor, Orgel og Orkester, 1954; Passacaglia for Orgel 1954; 50 Koralforspil for Orgel 1957 og Motetter og Korsange 1959.

Foruden Wöldike, der sammen med *Povl Hamburger* udgav *Orgelmusik til Gudstjenestebrug* med kompositioner fra 1700-tallet, og selv komponerede talrige orgelkoraler nærmest i samme stil, må nævnes *Finn Viderø* (1906-87) med en Passacaglia for orgel 1936, 3 Koralforspil 1952, 12 Korte Situationer for orgel 1987 (posthumt) og en mængde vokalværker, f eks Kom, hedningers frelsermand for blandet kor og strygere, 3 koralkantater fra 1952 og mange mindre orgel- og korsanger.

Fra den ældre generation har *Flemming Weis* (1898-1981) gjort sig bemærkt med orgelværker og – navnlig i sine seneste år – med mange motetter. Lidt yngre er den meget alsidige *Vagn Holmboe* (1909), der for kirken bl a har udgivet 5 bind *Liber Canticorum* siden 1951, Simeons Lovsang 1959 og en række motetter. Af *Bjørn Hjelmberg* (1911) kan nævnes 3 motetter fra Salme 18 og en julekantate, mens den 4 år yngre *Axel Madsen* (1915) har skrevet en lang række kirkelige

vokalværker – meget heraf er udgivet af Edition Egtved.

Hans nære ven *Leif Kayser* (f. 1919) er en frodig komponist med mange orgelværker, motetter, koralforspill og salmeudsættelser foruden en mængde andre værker, der dækker et område fra symfoniske til pædagogiske kompositioner.

En uhyre produktiv komponist, *Niels Vige Bentzon*, også født 1919, har i sit forrygende opustal forholdsvis orgelværker, f eks Tema med 13 variationer (1956), 3 koralforspil (1962), Toccata, aria og fuga (1968), Konfirmationsmusik (1976) og Ariadne Musica Nova, 17 præludeer ordnet efter tonearter (1979).

Einar Trærup Sark (f. 1921) har skrevet et fejende orgelstykke Toccata primi toni op. 11 og har på det vokale område bl a Missa brevis 1, 2 og 3; en Sangmesse, en Juleliturgi og nogle motetter.

Leif Thybo (f. 1922) har som ganske ung transkriberet et Stravinskijværk for orgel og har et stort antal instrumentale og vokale værker, foruden en improvisationslære, som han i de sidste år har udviklet som professor ved musikkonservatoriet. Af større orgelværker kan fremhæves Aus dem Stundenbuch, Hymn of Creation, In dieser Zeit og, for sopran og orgel, Carmina de Santiago. Blandt hans talrige vokalværker er Profetia og Fortitudo mea og nogle koralmotetter med dansk tekst. En anden konservatorielærer *Peder Holm* (f. 1925), der underviser i Esbjerg, har en skrivemåde, der nok mere end Thybos er tilgængelig for amatører.

En vidtspændende komponist er *Bernhard Lewkovitch* (f. 1927), der har skrevet orgelkoraler, motetter, Oldkirkelige Tidebønner og, som et forsøg på en omplantning af den katolske liturgi til dansk, en *Dansk Menighedsmesse*. Hans vokalstil især er yderst smidig og han har som kordirigent kunnet udvikle en betagende indtrængen i den gregorianske stilverden.

To betydningsfulde komponister er født 1931 og -32: *Ib Nørholm* og *Per Nørgård*. Mens den førstnævnte har en fra barndommen tæt tilknytning til et kirkeligt miljø, og

tillige efter at han som konservatorieprofessor har beholdt sin gerning i organisttjenesten, er Nørgård af en noget anden åndsretning. Begge har skrevet for orgel: Nørholm begyndte med en Orgelsonate op. 9 i 1956 og Nørgård endnu tidligere med 5 Orgelkoraler 1955 efterfulgt af *Preludio festivo* 1956. Nørholm har en værkfortegnelse, der indtil nu spænder over dramatiske produktioner, orkesterværker, orgel-værker, værker for kor og orgel – herunder en stor pinsemesse for 2 kor, blæsere og orgel, kammermusik osv, med f.eks. 8 Korte motetter, op. 96 (1986) fra de seneste år. Nørgårds ikke mindre omfattende værkfortegnelse har langt færre orgelværker, herunder storværket *Canon* fra 1971, uropført året efter af Jesper Jørgen Jensen.

Den yngre og yngste generation er repræsenteret af f.eks. *Leif Martinuccen* (f. 1941), *Henrik Colding-Jørgensen* (f. 1944), *Peter Møller* (f. 1947), *Niels la Cour* (f. 1947) og blandt de yngste *Jesper Madsen* (f. 1957), der har vist deres evner og alle giver håb om en rig fortsættelse i løbet af de kommende år.

6. AFSLUTNING

Denne oversigt over den kirkemusikalske udvikling i Danmark siden krigen kan selv sagt ikke gøre krav på at være udtømmende. En række vigtige tildragelser og betydelige personer har ikke kunnet medtages på den til rådighed værende plads. Fremstillingen vil dog forhåbentlig give et nogenlunde billede af udviklingen og helst åbne vejen til en forståelse for, at Danmarks kirke nok har meget tilfælles med de øvrige kirker i Norden, men også har gået sine egne veje – på godt og ondt.